

هویت ایرانی

«نقدی بر رویکردهای شرق شناسانه»

امیر میرفخرایی*
مترجم: افشین جهانزاده

چکیده:

کتاب مصطفی وزیري تحت عنوان ایران ملتی برساخته: ساخت هویت ملی (۱۹۹۳) تحقیقی است در ساخت ایران و ساخت هویت ملی ایرانی به کمک تحلیل نقادانه الف پیدایی هویت ملی در اروپا (ب) ساخت هویت ایرانی در آثار شرق شناسان و ج) ظهور هویت ایرانی در سده های نوزدهم و بیستم به یمن عوامل منطقه ای و دخالت های استعماری در خاورمیانه. این کتاب تحلیلی است نقادانه از این که چگونه الگوی آریایی، تقسیم بندی های زبان هندو ... اروپایی، کاپیتالیسم، استعمارگری، شرق شناسی و ملی گرایی در شبکه ای از مناسبات نابرابر قدرت میان شرق و غرب در بافت ایران فصل مشترک می یابند. او مسئله روش ها و نظریه های لغت شناسی و تاریخ نگاری و کاربرد آن ها در ساخت تاریخ، جغرافیا و زبان ملی در ایران را طرح می کند و می گوید «از لغت شناسی به منزله بنیانی برای نظریه پردازی «نژاد» و تقلیل ساختار تاریخی پیچیده شرق به بافت های کم بنیه ملی استفاده شده است» (ص ۶۲). وزیري در مقام پژوهشگر مرکز مطالعات خاورمیانه در دانشگاه کالیفرنیا در برکلی، معتقد است که دوره بندی تاریخ ایران به دوره ی پیش از اسلام و پس از اسلام و گرایش به ارتباط دادن مرزهای جغرافیایی به «نژاد»، زبان و فرهنگ، دو میراث شرق شناسی است که شماری از روشنفکران برجسته ایرانی متأثر از آن هستند. هدف نویسنده نوشتن متنی غیرایدئولوژیک است که دیدگاه سیاسی خاصی

کتاب ایران ملتی برساخته به قلم مصطفی وزیري، تبارشناسی هویت ملی ایرانی است. نویسنده با اتکاء به شرق شناسی ادوارد سعید و متون دیگر، دیدگاه شرق شناسانه در مورد ایران و هویت ملی را ساختار شکنی می کند. به اعتقاد نویسنده، ایران به منزله ی یک تمامیت ملی ساختی جدید و ابداع شرق شناسی است که از دیدگاه های متعصبانه، ملی گرایانه و نژادپرستانه سده هجده و نوزدهمی بهره می گیرند تا ملت های غیراروپایی را بسازند. به نظر نویسنده، این فرض که تفاوت های زبانی ضرورتاً بر تفاوت های نژادی، قومی و ملی دلالت دارند فرضی نادرست است و ایران فقط یک نام گذاری جغرافیایی است و نژادی خاص و زبانی بومی و فرهنگی واحد را نشان نمی دهد. به اعتقاد نویسنده، ساخت ایران به منزله یک دولت - ملت باستانی، هم درجه پذیرش دیدگاه های شرق شناسانه از سوی روشنفکران ایرانی را نشان می دهد هم نشان دهنده درجه ادغام این دیدگاه ها در فرهنگ مردمی و در فرآیند ملت سازی است. به علاوه، نظام آموزشی ابزار مهمی در ترویج هویت همگن ملی و زبان مشترک است.

Imagined Nation:
**Iran as
Identity
of National
a construction**

Mostafa Vaziri

Paragon House. New York

O Iran as Imagined Nation:
a construction of National Identity
O Mostafa Vaziri
O Paragon House. New York
O ۱۹۹۳

ایران به منزله‌ی یک تمامیت ملی ساختی جدید و ابداع شرق شناسانی است که
از دیدگاه‌های متعصبانه، ملی‌گرایانه و نژادپرستانه سده هجده و نوزدهمی بهره می‌گیرند
تا ملت‌های غیراروپایی را بسازند

ایران یک نام‌گذاری جغرافیایی است و «نژادی» خاص، زبانی بومی یا فرهنگی واحد را
نشان نمی‌دهد

نظام آموزشی ابزار مهمی در ترویج هویت همگن ملی و زبان مشترک است

نشان دهنده درجه ادغام این دیدگاه‌ها در فرهنگ مردمی و در فرآیند ملت‌سازی است. با این همه، او در این مورد که تا چه حد این دیدگاه‌های متعصبانه را روشنفکران ایرانی به نقد کشیده یا رد کرده‌اند، بحثی واقعی ارائه نمی‌کند. نویسنده بر این باور است که تنوع فرهنگی حاصل از قرن‌ها وام‌گیری فرهنگی میان فرهنگ‌های مختلف منطقه نادیده گرفته شده است، آن هم به نفع دیدگاه برتری جویانه‌ای که ایرانیان را نژادی برتر از عرب‌ها، سامی‌ها و ترک‌ها اما پست‌تر از اروپاییان غربی نشان می‌دهد. با این حال او تاثیر شکل‌های «اصیل» و بومی قوم محوری، «نژادپرستی» و دیدگاه‌های متعصبانه را در ترویج الگوی آریایی به منزله‌ی بنیانی برای مشروعیت بخشیدن به برتری ایرانی نادیده نمی‌گیرد.

او همچنین نشان می‌دهد که نظام آموزشی، ابزار مهمی در ترویج هویت همگن ملی و زبان مشترک است. از طریق نهادهایی اجتماعی نظیر آموزش و پرورش (ورسائه‌ها) است که اسطوره هویت ملی و نژاد به ذهن دانش‌آموزان القاء شده است. کتاب وزیری سهم مهمی در مطالعات «نژادی» و قومی دارد. این کتاب، اثری است منسجم و مستدل که می‌تواند ابزار مفیدی باشد برای درک نقش آموزش در القای شرق‌شناسی به دانش‌آموزان شرقی در مدارس شرقی. این کتاب بنیان هویت ملی را به پرسش می‌گیرد، هویتی که افرادی نظیر او تجربه کرده بودند و زمانی بخشی از دیدگاه‌های بدیهی آنان در مورد جهان پیرامون شان بود.

را ترویج نکند و نژادپرستانه، ملی‌گرا و سلطه‌جویانه نباشد. به عبارتی، نویسنده با بهره‌گیری از شرق‌شناسی ادوارد سعید، «ملت‌های برساخته» نوشته بندیکت اندرسن و «سنت‌های ابداعی» اثر اریک هابس باوم، متون شرق‌شناسانه و ایرانی را ساختارشکنی می‌کند. همچنین این کتاب تا حدودی انعکاس تجربه‌های زندگی مؤلف و مشاهده‌های او از اجرای سیاست انقلاب سفید در ایران است. او نشان می‌دهد که چگونه «شرق‌شناسی غربی [و پژوهشگران ایرانی] با قراردادن بازسازی و تاویل تاریخی از ایران در امتداد خط ملی و «نژادی»، آنها را کژنمایی کرده است» (ص ۲۱۳).

وزیری معتقد است ایران به منزله یک تمامیت ملی، ساختی جدید است. [در واقع] این تمامیت، ابداع نا به‌جای شرق‌شناسانی است که از دیدگاه‌های متعصبانه، ملی‌گرایانه و «نژادپرستانه» سده هجدهم و نوزدهم بهره می‌گیرند تا ملت‌های غیراروپایی را بسازند. او می‌گوید چنین دیدگاه‌هایی اروپا ... محور و دارای رویکردی خطی است و نشانگر گرایش اروپاییان به «تصویر و ساخت» تداومی تاریخی میان «نژاد»، منطقه و زبان به منزله بخشی از تحقیقات‌شان در مورد گذشته اروپا در قالب پارادایم تکامل است. او می‌گوید حوزه‌های علوم اجتماعی نظیر تاریخ‌نگاری، بن ... واژه‌شناسی و مطالعات در مورد ایران همگی بر این فرض «غلط» استوارند که تفاوت‌های زبانی ضرورتاً بر تفاوت‌های «نژادی»، قومی و ملی دلالت دارند. به عبارتی او معتقد است که ایران یک نام‌گذاری جغرافیایی است و «نژادی» خاص، زبانی بومی یا فرهنگی واحد را نشان نمی‌دهد.

به اعتقاد نویسنده، ساخت ایران به منزله یک ملت ... دولت باستانی تا حدودی بازتاب دهنده درجه پذیرش دیدگاه‌های شرق‌شناسانه از سوی روشنفکران ایرانی و تا حدودی هم

حوزه‌های علوم اجتماعی نظیر
تاریخ‌نگاری، بن - واژه‌شناسی و
مطالعات در مورد ایران
همگی بر این فرض «غلط» استوارند
که تفاوت‌های زبانی ضرورتاً
بر تفاوت‌های «نژادی»، قومی و ملی
دلالت دارند

* دانشجوی دکتری گروه مطالعات تعلیم و تربیت،
دانشگاه بریتیش کلمبیا، کانادا